

Adversus haereses (liber 5)

1 Τὼ δὲ μόνῳ βεβαίῳ καὶ ἀληθεὶ διδασκάλῳ ἐπόμενον τὴν Λόγῳ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστῶ τὴν Κυρίῳ ἡμῶν, τὴν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀγάπην γεγονότι τούτῳ δπερ ἔσμεν, ἵνα ἡμᾶ εἶναι καταρτίσῃ ἐκεῖνο δπερ ἔστιν αὐτό . Οὐ γὰρ ἄλλῳ ἡμετ μαθεῖν ἐδυνάμεθα τα του Θεοῦ, εἰ μὴ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, Λόγος ὢν, ἀνθρωπο ἐγένετο. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο υἱὸ τι ἢν ἐξηγήσασθαι τὰ του Πατρὸς , εἰ μὴ ὁ αἰδίου αὐτοῦ Λόγος . 2 Τὴν ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶ του Κυρίου καὶ δόντο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν. 3 Οὐ γὰρ δοκῆσει ταῦτα, ἀλλ' ἐν ὑποστάσει ἀληθεία ἐγένετο. Εἰ δὲ μὴ ὢν ἀνθρωπο ἐφαίνετο ἀνθρωπο , οὔτε δ ἢν ἐπ' ἀληθεία ἐμεινε, Πνεῦμα Θεοῦ, ἐπεὶ ἀόρατον τὸ Πνεῦμα, οὔτε ἀλήθειά τι ἢν ἐν αὐτῷ, οὐ γὰρ ἐκεῖνο ἢν δπερ ἐφαίνετο. Προεῖπομεν δὲ δτι Ἀβραάμ καὶ οἱ λοιποὶ προφήται προφητικῶς αὐτῶν ἐβλέπον, τὸ μέλλον ἐσεσθαι δι' ὄψιν προφητεύοντες . Εἰ οὖν καὶ νυν τοιοῦτο ἐφάνη, μὴ ὢν δπερ ἐφαίνετο, προφητικῶς τι ὁπτασία γέγονε τοῖς ἀνθρώποις , καὶ δεῖ ἀλλήν ἐκδέχασθαι παρουσίαν αὐτοῦ, ἐν ἣ τοιοῦτο ἔσται οἷον νυν ὁράται προφητικῶς . Ἀπεδείξαμεν δὲ δτι τὸ αὐτὸ ἔστι δοκῆσει λέγειν πεφηνέναι καὶ μηδὲν ἐκ τῆς Μαρίας εἰληφέναι. Οὐδὲ γὰρ ἢν ἀληθῶς σάρκα καὶ αἷμα ἐσχῆκῶς , δι' ὧν ἡμᾶ ἐξηγοράσατο, εἰ μὴ τὴν ἀρχαίαν πλάσιν του Ἀδάμ εἰ ἑαυτῶν ἀνεκεφαλαιώσατο. Μάταιοι οὖν οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου, τούτῳ δογματίζοντες , ἵνα ἐκβάλωσι τὴν ζωὴν τῆς σαρκὸς . 4 Ἐπειδὴ μέλη αὐτοῦ ἔσμεν καὶ διὰ τῆς κτίσεως τρεφόμεθα, τὴν δὲ κτίσιν αὐτὸ ἡμῖν παρέχει, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλων καὶ βρέχων καθὼς βούλεται, τὸ ἀπὸ τῆς κτίσεως ποτήριον ἴδιον αἷμα ὠμολόγησεν, ἐξ οὗ δεύσει τὸ ἡμέτερον αἷμα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς κτίσεως ἄρτον ἴδιον σῶμα διεβεβαίωσατο, ἀφ' οὗ τὰ ἡμέτερα αὐξήσει σῶματα. Ὅποτε οὖν καὶ τὸ κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γεγωνῶν ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον του Θεοῦ καὶ γίνεται εὐχαριστία καὶ σῶμα Χριστοῦ, ἐκ τούτων τε αὐξήσει καὶ συνέστηκεν ἡ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ὑπόστασις , πῶς δεκτικὴν μὴ εἶναι τὴν σάρκα λέγουσι τῆς δωρεᾶς του Θεοῦ, ἣτι ἔστι ζωὴ αἰώνιος , τὴν ἀπὸ του σώματος καὶ αἵματος του Κυρίου τρεφομένην καὶ μέλο αὐτοῦ ὑπάρχουσαν; Καθὼς ὁ μακάριος Ἀπόστολος φησὶν ἐν τῇ πρὸ Ἐφεσίου ἐπιστολῇ δτι «Μέλη ἔσμεν του σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ», οὐ περὶ πνευματικῶν τίνων καὶ ἀοράτων ἀνθρώπων λέγων ταῦτα, «τὸ γὰρ πνεῦμα οὔτε ὀστέα οὔτε σάρκα ἔχει», ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τὸν ἀληθινὸν ἀνθρωπὸν οἰκονομίας , τῆς ἐκ σαρκῶν καὶ νεύρων καὶ ὀστέων συνεστώσεως , ἣτι καὶ ἐκ του ποτηρίου δὲ ἔστιν αἷμα αὐτοῦ τρέφεται καὶ ἐκ του ἄρτου δὲ ἔστι σῶμα αὐτοῦ αὐξεται. Καὶ δπερ τρόπον τὸ ξύλον τῆς ἀμπέλου κλιθέν ἐν τῇ γῆν τὴν ἰδίῳ καιρῷ ἐκαρποφόρησε, καὶ «ὁ κόκκος του σίτου πεσὼν ἐν τῇ γῆν» καὶ διαλυθεὶς πολλοστὸ ἠγέρθη διὰ του Πνεύματος του Θεοῦ του συνέχοντα τὰ πάντα, ἐπειτα δὲ διὰ τῆς σοφίας του Θεοῦ εἰς χρήσιν ἐλθόντα ἀνθρώπων καὶ προσλαμβανόμενα τὸν λόγον του Θεοῦ εὐχαριστία γίνεται, δπερ ἔστι σῶμα καὶ αἷμα του Χριστοῦ, οὕτως καὶ τὰ ἡμέτερα σῶματα ἐξ αὐτῆς τρεφόμενα καὶ τεθέντα ἐν τῇ γῆν καὶ διαλυθέντα ἐν αὐτῇ ἀναστήσεται ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, του Λόγου του Θεοῦ τὴν ἐγερσιν αὐτοὶ χαριζόμενοι εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ Πατρὸς , δδντω τὴν θνητῶν τὴν ἀθανασίαν περιποιεῖ καὶ τὴν φθαρτῶν τὴν ἀφθαρσίαν προσχαρίζεται, δτι ἡ δύναμις του Θεοῦ ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ἵνα μὴ ὡς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἔχοντες τὴν ζωὴν φυσιωθῶμεν καὶ ἐπαρθῶμεν ποτὲ κατὰ του Θεοῦ ἀχάριστον ἐννοίαν ἀναλαβόντες , πείρα δὲ μαθόντες δτι ἐκ τῆς ἐκείνου ὑπεροχῆς ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς ἡμετέρας φύσεως τὴν εἰς αἰεὶ παραμονὴν ἔχομεν, μήτε τῆς περὶ τὸν Θεὸν δόξης ὡς ἔστιν ἀστοχήσωμεν, μήτε τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀγνοήσωμεν, ἀλλ' εἰδῶμεν τί ὁ Θεὸς δύναται καὶ τί ἀνθρωπο εὐεργετεῖται, καὶ μὴ σφαλῶμεν ποτὲ τῆ

αληθοῦ περί των δντων ὡ ἐστὶ καταλήψεω , τουτέστι Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων. Καὶ μῆτι γε, καθὼ προείπαμεν, καὶ διὰ τοῦτο ἠνέσχετο ὁ Θεὸς τὴν εἰ τὴν γην ἡμῶν ἀνάλυσιν, δπω παντοῖω παιδευθέντε ἐν πασιν εἰ τὸ μέλλον ὡμεν ακριβεῖ , μῆτε Θεὸν μῆτε εαυτοῦ ἀγνοοῦντε ; Σαφέστατα δὲ Παῦλο ἐπέδειξεν ὅτι παρεδόθη τῆ εαυτοῦ ἀσθενεία ὁ ἀνθρωποῦ ἵνα μὴ ἐπαρθεῖ ποτέ ἀστοχήση τῆ ἀλήθεια , εἰπὼν «Ἡδιστα οὖν μάλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις , ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ.»⁵ Εἰ γὰρ τὸ θνητόν οὐ ζωοποιεῖ καὶ τὸ φθαρτόν μὴ ἀνάγει εἰ ἀφθαρσίαν, οὐκ ἐστὶ δυνατό ὁ Θεός . Ἀλλ' ὅτι δυνατό ἐστὶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις πασιν, ἐκ τῆ ἀρχῆς ἡμῶν συννοεῖν ὀφείλομεν, ὅτι λαβὼν ὁ Θεὸς χροὺν ἀπὸ τῆ γῆ , ἐποίησε τὸν ἀνθρωπον, καίπερ πολλῶ δυσκολώτερον καὶ ἀπιστότερον ἢν ἐκ μὴ δντων ὁστέων τε καὶ νεύρων καὶ τῆ λοιπῆς τῆ κατὰ τὸν ἀνθρωπον οἰκονομία ποιῆσαι εἰ τὸ εἶναι καὶ ἐμψυχον καὶ λογικόν ἀπεργάσασθαι ζῶον, ἢ τὸ γεγονόν , ἐπειτα ἀναλυθέν εἰ τὴν γῆν, αὐτὴ ἀποκαταστήσαι εἰ ἐκεῖνα χωρήσαν δθεν τὴν ἀρχὴν μηδέπω γεγονῶ ἐγενήθη ὁ ἀνθρωποῦ . ὁ γὰρ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔδντα ποιῆσα ὁπότε ἠθέλησε πολλῶ μάλλον τοῦ ἤδη γεγονότα αὐτὴ ἀποκαταστήσει θελήσα εἰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διδομένην ζωὴν. Εὐρεθῆσεται δὲ καὶ δεκτικὴ ἅμα καὶ χωρητικὴ ἡ σαρκὶ τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμει . εἰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἀπεδέξατο τὴν τέχνην τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μὲν τὶ ἐγένετο οφθαλμὸς τοῦ ὁράν, τὸ δὲ οὐ , καὶ ἄλλο ἄλλο. Τί γάρ; Οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸν εἰπεῖν πᾶση τῆ κατὰ τὸν ἀνθρωπον μελοποιῖα , ἢτι οὐκ ἄνευ σοφίας πολλῆ ἐγένετο. Τὰ δὲ τέχνη καὶ σοφία μετέχοντα Θεοῦ μετέχει καὶ τῆ δυνάμει αὐτοῦ. Οὐκ ἄρα οὖν ἄμοιρο ἢ σαρκὶ τεχνικὴ σοφία καὶ δυνάμει Θεοῦ, ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἢτι ἐστὶ ζωὴ παρεκτικὴ, ἐν ἀσθενείᾳ τελείται, τουτέστιν ἐν σαρκί. Εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ λέγοντες μὴ εἶναι δεκτικὴν τὴν σάρκα τῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ διδομένη ζωὴ , πότερον ζῶντες νῦν καὶ μετέχοντες τῆ ζωὴ λέγουσι ταῦτα, ἢ τὸ καθόλου ζωὴ μετέχοντες μηδὲν, νεκροὺ δὲ εαυτοῦ τῶ παρόντι ὁμολογοῦσιν; Ἀλλ' εἰ μὲν εἰσι νεκροί, πῶ καὶ κινούνται καὶ λαλοῦσι καὶ τὰ λοιπὰ ποιοῦσιν, ἀπερ οὐχὶ νεκρῶν ἀλλὰ ζῶντων ἔργα; Εἰ δὲ ζῶσι νῦν καὶ δλον αὐτῶν μετέχει τὸ σῶμα τῆ ζωὴ , πῶ τολμῶσι λέγειν μὴ εἶναι τὴν σάρκα μετοχικὴν τῆ ζωὴ , ὁμολογοῦντες ἔχειν ζωὴν ἐν τῶ παρόντι; Ὅμοιον εἶτι σπογγίαν ὕδατο πλήρη κρατῶν ἢ λαμπάδα φωτὸ μὴ δύνασθαι λέγει μετέχειν τοῦ ὕδατο ἐπὶ τῆ σπογγίᾳ μηδὲ τὴν λαμπάδα τοῦ πυρὸς . τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι ζῆν λέγοντες καὶ βαστάζειν τὴν ζωὴν ἐν τοῖς ἴδιοις ἀρχοῦντες μέλεσιν, ἐπειτα εαυτοῖς ἐναντιούμενοι, τὰ μέλη αὐτῶν ἐπιδεκτικὰ μὴ λέγουσι τῆ ζωὴ . Εἰ δὲ τὸ πρόσκαιρον τοῦ ζῆν πολλῶ ἀσθενέστερον ἐκείνη τῆ αἰώνια ζωὴ δμω τοσοῦτον δύναται ὥστε ζωοποιεῖν ἡμῶν τὰ θνητὰ μέλη, ἢ τούτου δραστικώτερα καὶ αἰώνιο ζωὴ τί ὅτι οὐ ζωοποιεῖ τὴν σάρκα τὴν ἤδη μεμελετηκυῖαν καὶ εἰθισμένην βαστάζειν τὴν ζωὴν; Ὅτι γὰρ ἐπιδεκτικὴ ζωὴ ἐστὶν ἢ σὰρξ, ἐκ τοῦ ζῆν δείκνυται ζῆ δὲ ἐφ' ὅσον αὐτὴν ὁ Θεός θέλει ζῆν. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Θεός δυνατό παρέχειν αὐτὴ τὴν ζωὴν, δῆλον ἐκείνου γὰρ παρέχοντο ἡμῖν τὴν ζωὴν, ζῶμεν. Καὶ τοῦ Θεοῦ οὖν δυνατοῦ δντο ζωοποιεῖν τὸ πλάσμα τὸ εαυτοῦ καὶ τῆ σαρκὸς δυνάμει ζωοποιεῖσθαι, τί λοιπὸν τὸ κωλύον αὐτὴν μετέχειν τῆ ἀφθαρσία , ἢτι ἐστὶ μακαρία καὶ ἀτελευτήτο ὑπὸ Θεοῦ διδομένη ζωὴ; ⁶ Τί δὲ καὶ περὶ ἐκείνων λέγομεν, δπου γε καὶ Ἐνώχ εὐαρεστήσα τῶ Θεῷ ἐν σώματι μετετέθη, τὴν μετὰθεσιν τῶν δικαίων προμηνῶν, καὶ Ἡλίας ὡ ἢν ἐν τῆ τοῦ πλάσματος ὑποστάσει ἀνελήθη, τὴν ἀνάληψιν τῶν πνευματικῶν προφητεῶν; Καὶ οὐδὲν ἐνεπόδισεν αὐτοῖς τὸ σῶμα πρὸ τὴν μετὰθεσιν καὶ ἀνάληψιν δι' ὧν γὰρ χειρῶν ἐπλάσθησαν τὴν ἀρχὴν, διὰ τούτων τὴν ἀνάληψιν καὶ μετὰθεσιν ἐλάμβανον. Εἰθισμέναι γὰρ ἦσαν ἐν τῶ Ἀδάμ αἱ χεῖρες τοῦ Θεοῦ ρυθμίζειν καὶ κρατεῖν καὶ βαστάζειν τὸ ἴδιον πλάσμα καὶ φέρειν καὶ τιθέναι δπου αὐταὶ βούλονται. Που οὖν ἐτέθη ὁ πρῶτος ἀνθρωποῦ ; Ἐν τῶ παραδείσῳ δηλονότι, καθὼ γέγραπται. Καὶ

ἐκεῖθεν ἐξεβλήθη εἰ τόνδε τον κόσμον παρακούσα . Διό και λέγουσιν οἱ πρεσβύτεροι, των αποστόλων μαθηταί, τού μετατεθέντα ἐκείσε μετατεθῆναι-δικαίοι γάρ ἀνθρώποι και πνευματοφόροι ἠτοιμάσθη ὁ παράδεισο , εν ὧ και Παῦλο ὁ ἀπόστολο εἰσκομισθεῖ ἤκουσε ρήματα ἀρρητα ὧ προ ἡμᾶ ἐν τῷ παρόντι-κάκει μένειν τού μετατεθέντα ἕω συντέλεια , προοιμιαζομένου την αφθαρσίαν. Εἰ δέ τι ἀδύνατον ὑπολάβοι χρόνοι τοσοῦτοι ὑπομένειν τού ἀνθρώπου , και τον Ἥλιαν μη ἐνσαρκον ἀνειλήφθαι, δεδαπανῆσθαι δέ τήν σάρκα αὐτοῦ ἐν τῷ πυρίνῳ ἄρματι, ἐννοησάτω μεν ὅτι Ἰωνά ἐν τῷ βυθῷ ριφετ , σῶο πάλιν ἐξεπτύσθη τῆ γῆ κελεύσει Θεοῦ, Ἀνανία τε και Ἀζαρία και Μισαήλ εἰ κάμινον ἐμβληθέντε πυρό ἐπταπλασίῳ ἐκκαιομένην οὔτε ἐβλάβησαν τι οὔτε ὁσμή πυρό εὐρέθη ἐν αὐτοῖ . Ἡ οὖν αὐτοῖ συμπαρούσα χειρ τοῦ Θεοῦ και παράδοξα και ἀδύνατα τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων εἰ αὐτοῦ ἐπιτελέσασα, τί θαυμαστόν εἰ και ἐν τοῖ μετατεθεῖσιν ἀπειργασται παράδοξον ὑπουργούσα τῷ θελήματι τοῦ Πατρός ; Οὔτε οὖν φύσι τίνο τῶν γεγονότων οὔτε μην ἀσθένεια σαρκό ὑπερισχύσει τῆ βουλή τοῦ Θεοῦ. Οὐ γάρ ὁ Θεός τοῖ γεγονόσιν ἄλλα τὰ γεγονότα ὑποτέτακται τῷ Θεῷ, και τὰ πάντα ἐξυπηρετεῖ τῷ βουλήματι αὐτοῦ. 7 Καθῶ και πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προφητικά χαρίσματα ἐχόντων και παντοδαπαῖ λαλοῦντων διά τοῦ Πνεύματος γλώσσαι και τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰ φανερόν ἀγόντων ἐπί τῷ συμφέροντι και τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκδιηγουμένων. 8 Τοῦ δε ἀχαλιναγωγῆτου , φησί, και καταφερομένου εἰ τὰ εαυτῶν ἐπιθυμία , μηδεμίαν ἐχοντα ἐπιθυμίαν θείου Πνεύματος , δικαίῳ ὁ Ἀπόστολο σαρκικῶ καλεῖ. 9 Ἐπεὶ ἀνευ Πνεύματος Θεοῦ σωθῆναι οὐ δυνάμεθα, προτρεπόμενο ἡμᾶ ὁ Ἀπόστολο διά τῆ πίστεω και τῆ ἀγνή ἀναστροφή συντηρεῖν τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἵνα μή ἄμοιροι τοῦ θείου Πνεύματος γενόμενοι ἀποτύχωμεν τῆ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐβόησε μή δύνασθαι τήν σάρκα καθ' ἑαυτήν ἐν τῷ αἵματι βασιλείαν κληρονομήσαι Θεοῦ. Εἰ γάρ δεῖ τάληθῆ εἰπεῖν, οὐ κληρονομεῖ ἄλλα κληρονομείται ἡ σάρξ. Ὡ οὖν ἡ νύμφη γαμήσαι μεν οὐ δύναται, γαμηθῆναι δέ δύναται, ὅταν ἔλθῃ και παραλήφεται αὐτήν ὁ νυμφίος , οὕτω και ἡ σαρξ καθ' ἑαυτήν βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύναται, κληρονομηθῆναι δέ εἰ τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ δύναται. Κληρονομεῖ γάρ ὁ ζῶν τὰ τοῦ τετελευτηκότο , και ἕτερον μὲν ἔστι τό κληρονομεῖν, ἕτερον δέ τό κληρονομεῖσθαι ὁ μὲν γάρ κυριεῦει και ἀφηγεῖται και διατίθησι τὰ κληρονομούμενα ἢ αν αὐτό βουληθῆ, τὰ δέ ὑποτέτακται και ὑπακούει και κυριεῦεται ὑπό τοῦ κληρονομούντο . Τί οὖν ἔστι τό ζῶν; Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Τίνα δέ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ τετελευτηκότο ; Τὰ μέλη τοῦ ἀνθρώπου τὰ και φθειρόμενα ἐν τῇ γῆ ταύτῃ. Ταῦτα δέ κληρονομείται ὑπό τοῦ Πνεύματος μεταφερόμενα εἰ τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. 10 Ὡ γάρ φθορά ἐπιδεκτική ἡ σάρξ, οὕτω και ἀφθαρσία , και ὧ θανάτου, οὕτω και ζωῆ . Καί ἀμφοτέρα οὐ μένει κατά τό αὐτό, ἀλλ' ἐξωθείται τό ἕτερον ὑπό τοῦ ἐτέρου, και παρόντο τοῦ ἐτέρου ἀναιρεῖται τό ἕτερον. Εἰ οὖν ὁ θάνατο ἐπικρατήσα τοῦ ἀνθρώπου ἐξωσεν αὐτοῦ τήν ζῶν και νεκρόν ἀπέδειξε, πολλῶ μάλλον ἡ ζωῆ ἐπικρατήσασα τοῦ ἀνθρώπου ἀπωθείται τον θάνατον και ζῶντα τον ἀνθρωπον ἀποκαταστήσει τῷ Θεῷ. Εἰ γάρ ὁ θάνατο ἐνεκροποίησε τον ἀνθρωπον, καθῶ Ἡσαΐα ὁ προφήτης φησὶν «Κατέπιεν ὁ θάνατο ἰσχῦσα », και πάλιν «Ἀφείλεν ὁ Θεός παν δάκρυον ἀπό παντός προσώπου». 11 Ἐτερόν ἔστι πνοή ζωῆ ἢ και ψυχικόν ἀπεργαζομένη τον ἀνθρωπον, και ἕτερον Πνεῦμα ζωοποιούν τό και πνευματικόν αὐτόν ἀποτελοῦν. Καί διά τούτο Ἡσαΐα φησὶν «Οὕτω λέγει Κύριο ὁ ποιῆσα τον οὐρανόν και στερεῶσα αὐτόν, ὁ πῆξα τήν γῆν και τὰ ἐν αὐτῇ, και διδοῦ πνοήν τῷ λαῷ τῷ ἐπ* αὐτῇ και Πνεῦμα τοῖ πατοῦσιν αὐτήν», τήν μὲν πνοήν κοινῶ παντί τῷ ἐπί τῇ γῆ λαῷ φῆσα δεδῶσθαι, τό δέ Πνεῦμα ἰδίῳ τοῖ καταπατούσι τὰ γεῶδει ἐπιθυμία . Διό και πάλιν ὁ αὐτός Ἡσαΐα διαστέλλων τὰ

προειρημένα φησίν «Πνεῦμα γάρ παρ' εμοῦ ἐξελεύσεται, καί πνοήν πάσαν ἐγὼ ἐποίησα», το μὲν Πνεῦμα ἰδίῳ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τάξα του ἐπ' ἐσχάτων των καιρῶν ἐκχέοντο αὐτὸ διὰ τῆ υιοθεσία ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν δὲ πνοήν κοινῶ ἐπὶ τῆ κτίσει , καί ποιήμα ἀναγορεύσα αὐτὴν. "Ἐτερον δὲ ἐστὶ το ποιηθέν του ποιήσαντο . Ἡ οὖν πνοή πρόσκαιρο , τὸ δε Πνεῦμα ἀένναον. Καί ἡ μὲν πνοή ἀκμάσασα προ βραχὺ καί καιρῶ τινι παραμεινάσα μετὰ τοῦτο πορεύεται, ἀπνουν ἐγκαταλιπούσα ἐκεῖνο περὶ δ ἦν τὸ πρότερον τὸ δὲ Πνεῦμα περιλαβὸν ἐνδοθεν καί ἐξωθεν τὸν ἀνθρώπον, ἀτε αεὶ παραμένον, οὐδέποτε ἐκλείπει αὐτόν. 12 Ὡ οὖν ὁ εἰ ψυχὴν ζώσαν γεγωνὴν ῥέψα ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀπώλεσε τὴν ζωὴν, οὕτω πάλιν ὁ αὐτὸ ἐκεῖνο ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπανελθὼν καί προσλαβόμενον τὸ ζωοποιῶν Πνεῦμα εὐρήσει τὴν ζωὴν. Οὐ γάρ ἄλλο τὸ ἀποθνήσκον καί ἄλλο τὸ ζωοποιούμενον, ὡ οὐδὲ ἄλλο τὸ ἀπολωλὸ καί ἄλλο τὸ ἀνευρισκόμενον, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ἀπολωλὸ πρόβατον ἦλθεν ὁ Κύριος ἀναζητῶν. Τί οὖν ἦν τὸ ἀποθνήσκον; Πάντῳ ἢ τῆ σαρκὸ ὑπόστασι , ἢ καί ἀποβαλοῦσα τὴν πνοήν τῆ ζωὴ καί ἀπνου καί νεκρὰ γενομένη. Ταύτην οὖν ὁ Κύριος ἦλθε ζωοποιῶν, ἵνα, ὡ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντε ἀποθνήσκομεν διτι ψυχικοί, ἐν τῷ Χριστῷ ζήσωμεν διτι πνευματικοί, ἀποθέμενοι οὐ τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐπιθυμία τῆ σαρκὸ , καί προσλαβόντε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. 13 Μάταιοι οὖν ὄντω καὶ ἀθλιοί, οἱ τὰ οὕτω ἐκδηλα καὶ φανερά μὴ θέλοντε συνοράν ἀλλὰ φεύγοντε τὸ φῶ τῆ ἀληθεία , οἱ κατὰ τὸν τραγικὸν Οἰδίποδα εαυτοῦ τυφλώττοντε . Καί ὡπερ ἀπάλαιστροι προσφιλονεικούντε ἑτέροι , ἐν τι μέρος τοῦ σώματος ἀπρίξ κρατήσαντε , δι' ἐκεῖνου οὐ κρατοῦσι πίπτουσι, καί πίπτοντε οἴονται νικάν διὰ τὸ φιλεριστικῶ ἔχεσθαι ἐκεῖνου οὐ τὴν ἀρχὴν ἐδράξαντο μέλου , προ δε τῷ πεπτωκέναι καταγέλαστοι γίνονται· οὕτω δε καί οἱ αἰρετικοί τὸ «σὰρξ καί αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται», δύο λέξει ἀραντε ἀπὸ Παύλου, οὔτε τοῦ Ἀποστόλου κατείδον οὔτε τὴν δύναμιν τῶν λεγομένων προερευνήσαντε , ψιλῶ δε αὐτῷ μόνον τὰ λέξει κρατοῦντε περὶ αὐτὰ ἀποθνήσκουσι, τὴν πάσαν οικονομίαν τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοὶ ἀνατρέποντε τοῦ Θεοῦ. 14 «Μετασχηματίζει, φησί, τὸ σῶμα τῆ ταπεινώσει ἡμῶν εἰ τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆ δόξης αὐτοῦ.» Φανερόν ὅτι τὸ σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ σὰρξ, ἦτι καί ταπεινῶνται πίπτουσα εἰ τὴν γῆν. Μετασχηματισμὸ δὲ αὐτῆ , διτι θνητὴ καί φθαρτὴ οὐσα ἀθάνατο καί ἀφθαρτο γίνεται, οὐκ ἐξ ἰδία ὑποστάσει , ἀλλὰ «κατὰ τὴν» τοῦ Κυρίου «ἐνέργειαν, τὸ δύνασθαι αὐτόν» τῷ θνητῷ τὴν ἀθανασίαν καί τῷ φθαρτῷ περιποιήσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν. Καί διὰ τοῦτο φησίν «Ἴνα καταποθῆ τὸ θνητόν ὑπὸ τῆ ζωῆ · ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰ αὐτὸ τοῦτο Θεὸς , ὁ δοῦ ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος », φανερώτατα περὶ τοῦ Πνεύματος λέγων τοῦτο· οὔτε γάρ ἡ ψυχὴ θνητόν, οὔτε τὸ Πνεῦμα. Καταπίνεται γάρ τὸ θνητόν ὑπὸ τῆ ζωῆ , ὅτι μηκέτι σὰρξ νεκρὰ ἀλλὰ ζῶσα καί ἀφθαρτο ἀναμένει, ὑμνοῦσα τὸν εἰ αὐτὸ τοῦτο κατεργασάμενος ἡμᾶς Θεόν. 15 Ἐν τοῖ πρόσθεν χρόνοι ἐλέγομεν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τὸν ἀνθρώπον, οὐκ ἐδείκνυτο δὲ· ἐτι γάρ ἀόρατο ἦν ὁ Λόγος , οὐ κατ' εἰκόνα ὁ ἀνθρώπος ἐγγόνευ διὰ τοῦτο δὴ καί τὴν ὁμοίωσιν ραδίῳ ἀπέβαλεν. Ὅποτε δε σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὰ ἀμφοτέρω ἐπεκύρωσε· καί γάρ καί τὴν εἰκόνα ἐδειξεν ἀληθῶς , αὐτὸ τοῦτο γενόμενος ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, καί τὴν ὁμοίωσιν βεβαίῳ κατέστησε συνεξομοίωσα τὸν ἀνθρώπον τῷ ἀοράτῳ Πατρὶ διὰ τοῦ βλεπομένου Λόγου. Καί οὐ μόνον γε διὰ τῶν προειρημένων τὸν Πατέρα τε καί εαυτὸν ἐμήνυσεν ὁ Κύριος , ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ πάθους . Ἐκλύων γάρ τὴν ἀπ' ἀρχῆ ἐν τῷ ξύλῳ γενομένην τοῦ ἀνθρώπου παρακοήν, «ὑπήκοο ἐγένετο μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ», τὴν ἐν τῷ ξύλῳ παρακοήν διὰ τῆ ὑπακοῆ ἰώμενος . Οὐκ ἀν δὲ διὰ τῶν αὐτῶν ἐληλύθει ἐκλύων τὴν προ τὸν πεπλακῶτα ἡμᾶς παρακοήν, εἰ ἄλλον κατήγγελλε Πατέρα. Ἐπειδὴ δὲ δι' ὧν παρηκούσαμεν Θεοῦ καί

ήπειθήσαμεν αὐτοῦ τῷ λόγῳ, διὰ τῶν αὐτῶν τῆν ὑπακοὴν εἰσηγήσατο καὶ τὴν προτὸν λόγον αὐτοῦ πεισμονὴν, φανερότατα αὐτὸν δεικνύει Θεὸν ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ προσεκόψαμεν μὴ ποιήσαντε αὐτοῦ τὴν ἐντολὴν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Ἀδὰμ ἀποκατηλλάγημεν ὑπήκοοι μέχρι θανάτου γενόμενοι οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ ἡμεῖς οφείλεται, ἀλλ' ἐκείνῳ οὐ καὶ τὴν ἐντολὴν παρέβημεν ἀπ' ἀρχῆς. Ἔστι δὲ οὗτο ὁ Δημιουργὸς, ὁ κατὰ μὲν τὴν ἀγάπην Πατὴρ, κατὰ δὲ τὴν δύναμιν Κύριος, κατὰ δὲ τὴν σοφίαν Ποιητὴ καὶ Πλάστη ἡμῶν, οὐ καὶ τὴν ἐντολὴν παραβάντε ἐχθροποιήθημεν προ αὐτόν. Καὶ καιρῶς εἰ φιλίαν ἀποκατέστησεν ἡμᾶς ὁ Κύριος διὰ τῆς ἰδίας σαρκώσεως, «μεσίτη Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων» γενόμενος. 16 Ὡς δὲ δι' ἔργου ἔδειξεν ὁ προφήτης ὅτι τὸν στερεὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, δὴ ἀμελῶς ἀποβαλόντες οὐχ ἠύρισκομεν, ἀποληψόμεθα πάλιν διὰ τῆς τοῦ ξύλου οἰκονομίας. Ὅτι δὲ ἀξίνη εἴκειν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς φησὶ περὶ αὐτοῦ· «Ἦδη δὲ ἡ ἀξίνη προ τῆν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται.» Καὶ Ἱερεμία δὲ ὁμοίως φησὶν «Ὁ Λόγος Κυρίου ὡς πέλεκυ κόπτων πέτραν.» Τοῦτον οὖν κεκρυμμένον ἀφ' ἡμῶν ἡ τοῦ ξύλου ἐφάνέρωσεν, ὡς προέφαμεν, οἰκονομία. Ἐπεὶ γὰρ διὰ ξύλου ἀπεβάλομεν αὐτόν, διὰ ξύλου πάλιν φανερό τοῖς πάσιν ἐγένετο, ἐπιδεικνύων τὸ ὕψος καὶ μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος ἐν ἑαυτῷ καὶ, ὡς ἔφη τῶν προβεβηκότων, διὰ τῆς θείας ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ δύο λαοῦ εἰ ἓνα Θεὸν συνάγων δύο μὲν γὰρ αἱ χεῖρες, ὅτι καὶ δύο λαοὶ διεσπαρμένοι εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, μία δὲ μέση κεφαλὴ, ὅτι «εἰ Θεὸς ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πάσιν ἡμῖν». 17 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες, φησὶν, ἐν ἀυλίσματι δικαιοσύνης τοῦ νόμου ἔχοντες, ὅσα μὲν δικαίως καὶ νομίμως ποιήσουσιν, οὐ περὶ τούτων ἐτασθήσονται, ὅσα δὲ κατὰ παρατροπὴν τοῦ δικαίου ἀδικῶς καὶ ἀνόμως καὶ τυραννικῶς ἐπιτελέσουσιν, ἐν τούτοις καὶ ἀπολούνται, τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας ἀπαντὰ ὁμοίως ἐξικνουμένη. Ἐπὶ συμφέροντι οὖν τῶν ἐθνῶν ἐπίγειο ἀρχὴ ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὡς τινὲς φασιν, ἵνα φοβούμενοι αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀλλήλους δίκην ἰχθύων μὴ καταπίνωσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν νόμων θέσεως ἀνακρούωσιν τὴν πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἀδικίαν. Καὶ κατὰ τοῦτο καὶ «αἱ οὐσαὶ ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶ λειτουργοὶ Θεοῦ», καθὼς Παῦλος φησὶ. Φανερόν οὖν ὅτι ψευδόμενος ὁ διάβολος ἔλεγεν «ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ὡς ἐάν θέλω δίδωμι αὐτὰ»· οὐ γὰρ τῆς τούτου κελεύσει βασιλεῖ καθίστανται. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰ ἐπανόρθωσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν ὑποτεταγμένων δίδονται καὶ συντήρησιν δικαιοσύνης, οἱ δὲ εἰ φόβον καὶ τιμωρίαν καὶ ἐπίπληξιν, οἱ δὲ καὶ εἰ χλευασμὸν υβρίων τε καὶ ὑπερηφανίαν, καθὼς καὶ ἀξιοὶ εἰσὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας, ὡς προέφημεν. 18 Καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος εἶπεν ὅτι πρό μὲν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ Σατανὰ βλασφημῆσαι τὸν Θεόν, ἄτε μηδέπω εἶδὼς τὴν ἑαυτοῦ κατάκρισιν, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς καὶ ἀλληγορίαις κεῖσθαι, μετὰ δὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων μαθὼν ἀναφανδὸν ὅτι πῦρ αἰώνιον αὐτῷ ἡτοιμάσται κατ' ἰδίαν γνώμην ἀποστάντι τοῦ Θεοῦ καὶ πάσι τοῖς ἀμετανοήτως παραμεινασὶν ἐν τῇ ἀποστασίᾳ, διὰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων βλασφημῆσαι τὸν τῆν κρίσιν ἐπάγοντα Κύριον, ὡς ἤδη κατακεκριμένο, καὶ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἰδίας ἀποστασίας τῷ ἐκτικτόν αὐτόν ἀποκαλεῖ, ἀλλ' οὐ τῆς ἰδίας ἀυθαιρέτως γνώμης, ὡς καὶ οἱ παραβαίνοντες τοῦ νόμου, ἔπειτα δίκαια δίδόντες, αἰτιώνονται τοῦ νομοθέτου, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοῦ. 19 Ὅσα τῆν προ Θεοῦ τηρεῖ φιλίαν, τούτοις τὴν ἰδίαν παρέχει κοινωνίαν κοινωνία δὲ Θεοῦ ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀπόλαυσις τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν. 20 Ὅσα ἀφίστανται κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν τοῦ Θεοῦ, τούτοις τὸν ἀπ' αὐτοῦ χωρισμὸν ἐπάγει χωρισμὸς δὲ Θεοῦ θάνατος, καὶ χωρισμὸς φωτὸς σκότος, καὶ χωρισμὸς Θεοῦ ἀποβολὴ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν. Οἱ οὖν διὰ τῆς ἀποστασίας ἀποβαλόντες τὰ προειρημένα, ἄτε ἐστερημένοι πάντων τῶν ἀγαθῶν, ἐν πάσῃ κολάσει καταγίνονται, τοῦ Θεοῦ μὲν

προηγητικῶς μὴ κολάζοντα, ἐπακολουθοῦση δὲ ἐκεῖνοι τῇ κολάσει διὰ τὸ ἐστερηθῆναι πάντων τῶν ἀγαθῶν. 21 Αἰῶνια δὲ καὶ ἀτελεῦτητα τὰ παρά τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ στέρησι αὐτῶν αἰώνιο καὶ ἀτελεῦτητα, ὡς, διηνεκούδντο τοῦ φωτὸς, οἱ τυφλώσαντε εαυτοῦ ἢ καὶ ὑπὸ ἄλλων τυφλωθέντε διηνεκῶς ἀπεστέρηται τῇ τοῦ φωτὸς ἀπολαύσει, οὐ τοῦ φωτὸς ἐπιφέροντο αὐτοῖς τὴν ἐν τῇ τυφλώσει τιμωρίαν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τυφλώσει ἐπαγούση τὴν μοχθηρίαν. Ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οἱ μὲν προστρέχουσι τῷ φωτὶ καὶ διὰ τῆς πίστεως ἐνούσιν εαυτοῦ τῷ Θεῷ, οἱ δὲ ἀφίστανται τοῦ φωτὸς καὶ ἀφορίζουσιν ἑαυτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐκδέχεται ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοῖς πᾶσιν τὴν ἀρμόζουσαν οἴκησιν ἐπάγων, τοῖς μὲν ἐν τῷ φωτὶ πρὸς τὸ ἀπολαύειν αὐτοῦ τῶν ἐν αὐτῷ ἀγαθῶν, τοῖς δὲ ἐν τῷ σκότεινι πρὸς τὸ μετέχειν αὐτοῦ τῇ ἐν αὐτῷ μοχθηρίᾳ. Διὰ τοῦτο φησὶ τοῦ μὲν ἐκ δεξιῶν ἀνακαλέσασθαι εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς βασιλείαν, τοῦ δὲ ἐξ ἀριστερῶν εἰς τὸ αἰώνιον πύρ πέμψειν ἑαυτοῦ γὰρ πάντων ἐστέρησαν τῶν ἀγαθῶν. 22 Ὁ Ἀπόστολος φησὶν «Ἄνθ' ἰσθῶν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοῦ, διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνην εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοῦ τῷ ψεύδει», του μὲν γὰρ ἐρχομένου ἰδία γνώμη τὴν ἀπιστίαν ἀνακεφαλαιουμένου πρὸς ἑαυτὸν καὶ αὐτεξουσίῳ πράξαντο ὅσα καὶ πράξει καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαντο, ἵνα ὡς Χριστὸν αὐτὸν προσκυνήσουσιν οἱ πλανώμενοι ὑπ' αὐτοῦ, διὸ καὶ δικαίως εἰς τὴν κάμινον βληθήσονται τοῦ πυρὸς, τοῦ Θεοῦ δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόγνωσιν προειδὸς τὰ πάντα καὶ ἀρμόζοντι καιρῷ τὸν τοιοῦτον μέλλοντα ἐσεσθαι ἐπάγοντο «εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοῦ τῷ ψεύδει», οὐ τὴν παρουσίαν Ἰωάννη ἐνταυθα οὕτως ἐμήνυσεν. 23 Περί τοῦ ὑπασπιστοῦ, ὃν καὶ ψευδοπροφήτην καλεῖ, «ἐλάλει», φησὶν, «ὡς δράκων». 22 Ἴνα οὖν μὴ τὴν αὐτὸν θεϊκὴν δυνάμει δόξει ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ μαγικὴ ἐνέργεια, ἔφη· «Καὶ πλανᾷ τοῦ κατοικοῦντος ἐπὶ τῆς γῆς.» Καὶ οὐδὲν γε καὶ θαυμαστὸν, εἰ τῶν δαιμόνιων καὶ ἀποστατικῶν πνευμάτων ὑπουργούντων αὐτῷ δι' αὐτῶν ποιεῖ σημεῖα, ἐν οἷς πλανήσει τοῦ κατοικοῦντος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ «τὸν ἀριθμὸν δὲ τοῦ ονόματος αὐτοῦ» φησὶν καὶ ἄλλα τινὰ «καὶ εἶναι τὸν ἀριθμὸν χξϛ'», δὲ ἐστὶν ἑκατοντάδε ἐξ καὶ δεκάδε ἐξ καὶ μονάδε ἐξ εἰς ἀνακεφαλαίωσιν πάσῃ τῇ ἐν τοῖς ἑξακισχιλίοις ἔτεσιν γεγονυῖα ἀποστασία. Ὅσαι γὰρ ἡμέραι ἐγένετο ὁ κόσμος, τοσαῦτα χιλιονταἑτέσιν συντελεῖται καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ἡ γραφή· «Καὶ συνετελέσθησαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν. Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτη τὰ ἔργα αὐτοῦ ἃ ἐποίησε καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕβδομῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ.» Τοῦτο δ' ἐστὶ καὶ τῶν προγεγονότων διήγησις, ὡς ἐγένετο, καὶ τῶν ἐσομένων προφητεία. Εἰ γὰρ «ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη», ἐν δὲ ἐξ ἡμερῶν συνετελέσθη τὰ γεγονότα, φανερόν ἐστι ἡ συντέλεια αὐτῶν τὸ ἑξακισχιλιοστὸν ἔτος ἐστίν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν παντὶ τούτῳ τῷ χρόνῳ πλασθεὶς ἐν ἀρχῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, γίνεται κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, του μὲν ἀχύρου ἀποσκευαζομένου, δπερ ἐστὶν ἡ ἀποστασία, του δὲ σίτου εἰς ἀποθήκην ἀναλαμβανομένου, δπερ ἐστὶν οἱ τὴν πρὸ Θεοῦ πίστιν καρποφοροῦντες. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ θλίψις ἀναγκαῖα τοῖς σωζομένοις, ἵνα, τὸν τρόπον τινὰ λεπτυνθέντες καὶ συμφυραθέντες διὰ τῆς ὑπομονῆς τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ πυρωθέντες, ἐπιτήδειοι ἐσονται εἰς τὴν τοῦ Βασιλέως εὐωχίαν, ὡς εἶπέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν μαρτυρίαν κατακριθεὶς πρὸς θηρία, διτι «σῖτόν ἐίμι τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς Θεοῦ ἄρτος εὐρεθῶ». Τὰ δὲ αἰτία ἀπεδώκαμεν ἐν ταῖς προταύταις βίβλοις, δι' ἃ ἀνέσχετο ὁ Θεὸς τοῦτο οὕτως γενέσθαι, καὶ ἀπεδείξαμεν διτι πάντα τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ τοῦ σωζομένου ἀνθρώπου γέγονεν, τὸ αὐτεξουσίον αὐτοῦ πεπαινόντα πρὸς τὴν ἀθανασίαν καὶ ἐπιτηδειότερον αὐτὸν πρὸς τὴν εἰς αἰὲς ὑποταγὴν τοῦ Θεοῦ καταρτίζοντα. 24 Καὶ διὰ τοῦτο, ἐν τῷ τέλει ἄθρῳ ἐντευθεν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναλαμβανομένη, «ἐστὶς»,

φησίν, «θλίψι , οία οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς οὐδ' οὐ μὴ γένηται». Ἔσχατο γὰρ ἀγών οὕτω των δικαίων, οὐ νικήσαντε στεφανοῦνται τὴν ἀφθαρσίαν. Καὶ διὰ τοῦτο εἶ τὸ θηρίον τὸ ἐρχόμενον ἀνακεφαλαιώσιν γίνεται πόση ἀδικία καὶ παντὸ δόλου, ἵνα ἐν αὐτῷ συρρεύσασα καὶ συγκλυδωνισθείσα πάσα δύναμις ἀποστατική εἰς τὴν κάμινον βληθῆ του πυρὸς . Καταλλήλως οὖν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔξει τὸν ἀριθμὸν χξϛ', ἀνακεφαλαιούμενον ἐν ἑαυτῷ τὴν προ τοῦ κατακλυσμοῦ πάσαν τὴν κακίαν ἐπίδειξιν ἐξ ἀγγελικῆς ἀποστασίας γεγεννημένη - Νῶε γὰρ ἦν ἐτῶν ἑξακοσίων καὶ ὁ κατακλυσμὸς ἐπῆλθε τῆς γῆς, ἐξαλείφων τὸ ἀνάστημα τῆς γῆς διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ κίβδηλον γενεάν-, ἀνακεφαλαιούμενον δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ πάσαν εἰδωλολατρείαν, μέχρι οὐ ἢ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀνασταθείσα εἰκῶν, ἥτις ὑψομένον εἶχε πηχῶν ἐξήκοντα, εὐρὸς δὲ πηχῶν ἑξή. ὅλη γὰρ ἡ εἰκῶν ἐκεῖνη προτύπῳ ἦν τῆς τοῦ ἀντιχριστοῦ παρουσία . Τὰ οὖν χ' ἔτη τοῦ Νῶε ἐφ' οὐ ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς διὰ τὴν ἀποστασίαν καὶ ὁ πηχισμὸς τῆς εἰκῆς τὸν ἀριθμὸν, ὡς εἴρηται, σημαίνουσι τοῦ ὀνόματος , εἰ δὲν συγκεφαλαιούται τῶν ἑξακισχιλίων ἐτῶν πάσα ἀποστασία καὶ ἀδικία καὶ πονηριά. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ ἐν πάσι τοῖς σπουδαίοις καὶ ἀρχαίοις ἀντιγράφοις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κειμένου, καὶ μαρτυρούντων αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἑωρακότων, καὶ τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ψήφον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ γραμμάτων, οὐκ οἶδα πῶς ἐσφάλῃσάν τινες ἐπακολουθήσαντες ἰδιωτισμῷ καὶ τὸν μέσον ἠθέτησαν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος , ν' ψήφου ὑφελόντες καὶ ἀντὶ τῶν ἐξ δεκάδων μίαν δεκάδα βουλόμενοι εἶναι. Ἄλλοι δὲ ἀνεξετάστως τοῦτο λαβόντες , οἱ μὲν ἀπλῶς καὶ ἀκαίρως ἐπετήδευσαν, οἱ δὲ κατὰ ἀπειροκαλίαν ἐτόλμησαν καὶ ὀνόματα ἀναζητεῖν ἔχοντα τὸν ἐσφαλμένον καὶ διημαρτημένον ἀριθμὸν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν ἀπλῶς καὶ ἀκάκως τοῦτο ποιήσασιν εἰκόσ καὶ συγγνώμην ἐσεσθαι παρὰ Θεοῦ· ὅσοι δὲ κατὰ κενοδοξίαν ὀρίσουσιν ὀνόματα ἐμπερικεκτικὰ τοῦ διημαρτημένου ἀριθμοῦ καὶ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπινοηθέν ὄνομα ὀρίσονται, οὐκ ἀζήμιοι οἱ τοιοῦτοι ἐξελεύσονται, ἐτι καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἐμπιστεύσαντα αὐτοῖς ἐξαπατήσαντες . Καὶ πρῶτον μὲν ζημία ἐν τῷ ἀποτυχεῖν τῆς ἀληθείας καὶ τὸ μὴ δύναιτο ὑπολαβεῖν ἐπειτα δὲ τοῦ προσθέντος ἢ ἀφελόντος τῆς γραφῆς ἐπιτιμίαν οὐ τὴν τυχούσαν ἔχοντο , εἰ αὐτὴν ἐμπεσεῖν ἀνάγκη τὸν τοιοῦτον. Ἐπακολουθήσει δὲ καὶ ἕτερον οὐχ ὁ τυχῶν κίνδυνος τοῦ ψευδῶς προειληφόσιν εἶδέναι τὸ τοῦ ἀντιχριστοῦ ὄνομα· εἰ γὰρ ἄλλο μὲν οὗτοι δοκούσιν, ἄλλο δὲ ἐκεῖνο ἔχων ἐλεύσεται, ραδίως ἐξαπατηθήσονται παρ' αὐτοῦ, ὡς μηδέπω παρόντος ἐκείνου δύναιτο φυλάσσεσθαι προσήκει. 25 Ἀσφαλέστερον οὖν καὶ ἀκινδυνότερον τὸ περιμένειν τὴν ἐκβασίν τῆς προφητείας ἢ τὸ καταστοχάζεσθαι καὶ ὑπομαντεύεσθαι ὀνόματα τὰ τυχόντα, πολλῶν ὀνομάτων εὑρεθῆναι δυναμένων ἐχόντων τὸν προειρημένον ἀριθμὸν, καὶ οὐδὲν ἤττον μενεῖ αὐτὴ ἢ ζητησὶ· εἰ γὰρ πολλὰ ἐστὶ τὰ εὑρισκόμενα ὀνόματα ἔχοντα τὸν ἀριθμὸν, ποῖον ἐξ αὐτῶν φορέσει ὁ ἐρχόμενος ζητηθήσεται. Ὅτι δὲ οὐδὲν ἀπορίαν ὀνομάτων 26 Ἡμεῖς γ' οὖν οὐκ ἀποκινδυνεύομεν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀντιχριστοῦ ἀποφαινόμενοι βεβαιωτικῶς· εἰ γὰρ ἔδει ἀναφανδὸν ἐν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἀνερρέθη του καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἑωρακότος . Οὐδὲ γὰρ προ πολλοῦ χρόνου ἑωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς , προ τῷ τέλει τῆς Δομετιανῆς ἀρχῆς . 27 Αἱ ψυχαὶ ἀπέρχονται εἰς τὸν τόπον τὸν ὀρισμένον αὐταὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κάκει μέχρι τῆς ἀναστάσεως φοιτῶσι περιμένουσαι τὴν ἀνάστασιν ἐπειτα ἀπολαβούσαι τὰ σώματα καὶ ὀλοκλήρως ἀναστᾶσαι, τουτέστι σωματικῶς , καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἀνέστη, οὕτως ἐλεύσονται εἰς τὴν ὄψιν τοῦ Θεοῦ. 28 Ταῦτα δὲ καὶ Παπίας ὁ Ἰωάννου μὲν ἀκουστῆς , Πολυκάρπου δὲ ἑταῖρος γεγονῶς , ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἑαυτοῦ βιβλίων ἐστὶ γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία συντεταγμένα. 29 Οὐ γὰρ ἡ

ὑπόστασι ουδέ ἡ ουσία τῆ κτίσεω ἐξαφανίζεται-ἀληθὴ γάρ καὶ βέβαιο ὁ συστησάμενο αὐτὴν-, ἀλλὰ «το σχῆμα παράγει του κόσμου τούτου», τουτέστιν ἐν οἱ ἡ παράβασι γέγονεν, διτι ἐπαλαιώθη ὁ ἄνθρωπο ἐν αὐτοῖ . Καὶ διὰ τοῦτο τὸ σχῆμα τούτο πρόσκαιρον ἐγένετο, προειδὸτο τὰ πάντα του Θεοῦ. Παρελθόντο δὲ του σχήματο τούτου καὶ ἀνανεωθέντο του ἀνθρώπου καὶ ἀκμάσαντο προ τὴν ἀφθαρσίαν ὡστε μηκέτι δύνασθαι πέρα παλαιωθῆναι, «έσται ὁ οὐρανὸ καινὸ καὶ ἡ γῆ καινὴ»· ἐν τοῖ καινοῖ παραμένει ὁ ἄνθρωπο ἀεὶ καινὸ προσομιλῶν τῷ Θεῷ. 30 Καὶ ὁ Ἡσάια φησὶν «"Ὁν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸ καινὸ καὶ ἡ γῆ καινὴ, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μένει ἐνώπιον μου, λέγει Κύριο , οὕτω στήσεται τὸ σπέρμα ὑμῶν καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν.» Καθὼ οἱ πρεσβύτεροι λέγουσι, τότε οἱ μὲν καταξιοθέντε τῆ ἐν οὐρανῷ διατριβῆ ἐκεῖσε χωρήσουσιν, οἱ δὲ τῆ τοῦ παραδείσου τρυφῆ ἀπολαύσουσιν, οἱ δὲ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆ πόλεω καθέξουσιν, σὺν πάσι τοῖ περὶ αὐτὴν ἀγαθοὶ ἐπιχορηγοῦμενοι ὑπὸ του Θεοῦ, πανταχοῦ δὲ ὁ Σωτὴρ ὁραθήσεται, καθὼ ἀξιοὶ ἔσονται οἱ ὀρώντε αὐτόν. Εἶναι δὲ τὴν διαστολὴν ταύτην τῆ οἰκῆσεω τῶν τὰ ἑκατὸν καρποφορούντων καὶ τῶν τὰ ἑξήκοντα καὶ τῶν τὰ τριάκοντα, ὧν οἱ μὲν εἰ του οὐρανοῦ ἀναληφθήσονται, οἱ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ διατρίψουσιν, οἱ δὲ τὴν πόλιν κατοικήσουσιν καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Κύριον ἐν τοῖ του Πατρὸ μονὸ εἶναι πολλὰ . Τὰ πάντα γὰρ του Θεοῦ, δ τοῖ πάσι τὴν ἀρμόζουσιν οἰκῆσιν παρέχει.